

KRITIČNE PRIPOMBE H »KRITIKI RUSKE REVOLUCIJE«¹ ROZE LUXEMBURG

Paulu Leviju se je zdelo potrebno, da izda brošuro (ostala je v odlomkih) tovarišice Roze Luxemburg, napisano v vroclavskem zaporu. Izdana je bila sredi ostrega boja proti Komunistični partiji Nemčije in proti III. internacionali; je etapa tega boja, kot sta tudi razkritji časopisa *Vorwärts* in Frieslandova brošura, vendar pa ta izdaja rabi drugim, globljim smotrom. Tu ne bomo obravnavali ne nazorov KPN ne zaupanja v politiko III. internacionale, temveč teoretske temelje boljševiške organizacije in taktike. Spoštovanje zbujujoča avtoriteta Roze Luxemburg naj rabi tej stvari. Iz njene zapuščine naj se izoblikuje teorija o likvidaciji III. internacionale in njenih sekcij. Zato je premalo, če povemo, da je pozneje Roza Luxemburg spremenila svoje nazore. Gre za to, da doženemo, koliko ima prav in koliko ne. Saj ni bilo — abstraktno vzeto — povsem mogoče, da se je v prvih mesecih revolucija razvijala v napačno smer in da ima trditev tovarišev Warskega in Zetkinove o spremembi njenih pogledov lažno tendenco. Spoprijem se mora torej — neodvisno od poznejših stališč Roze Luxemburg do njenih tukaj podanih naziranj — lotiti samih teh nazorov. In to tem bolj, ker so se nekatera od nasprotij med Rozo Luxemburg in boljševiki, ki jih omenjamo, pokazala že v Juniusovi brošuri in v Leninovi kritiki te brošure, pa tudi že v kritiki, ki jo je Roza Luxemburg leta 1904 objavila v časopisu *Neue Zeit* o Leninovi knjigi *Korak naprej, dva koraka nazaj*, delno pa so se ta nasprotja pokazala pri sestavljanju Spartakovega programa.

1.

Gre torej za stvarno vsebino brošure. Vendar so tudi tu načelo, metoda, teoretski temelj, splošna ocena značaja revolucije, ki navsezadnje določajo stališča do posameznih problemov ruske revolucije, pomembnejši od samih teh stališč. Te probleme je precej rešil čas. Celo Levi to prizna za agrarno vprašanje. Danes je polemika torej nepotrebna. Gre le za metodično pot, ki nas mora pripeljati korak bliže k osrednjemu problemu tega spisa: *napačni oceni narave proletarske revolucije*. Roza Luxemburg poudarja: »Socialistična vlada, ki je prišla na oblast, mora vsekakor storiti eno: ukreniti mora vse potrebno, da bi ustvarila temeljne pogoje za kasnejšo socialistično preobrazbo zemljiških od-

¹ Rosa Luxemburg: *Die russische Revolution*, Verlag: Gesellschaft und Erziehung, 1922; »Ruska revolucija«, *Izbrani spisi*, CZ, Ljubljana 1977.

nosov, oziroma vsaj izogne naj se vsemu, kar bi ji preprečevalo lotiti se potrebnih ukrepov.«² (Str. 84.) Graja Lenina in boljševike, ker tega niso napravili, ampak so storili celo nekaj nasprotnega. Če bi šlo le za posamezno stališče, bi se lahko sklicevali na to, da tovarišica Roza Luxemburg — kakor skoraj vsakdo leta 1918 — ni bila dovolj poučena o resničnih dogodkih v Rusiji. Če pa opazujemo to kritiko v celotnem kontekstu njenih izvajanj, takoj ugotovimo, da je odločno precenila dejansko moč, ki so jo boljševiki imeli pri urejanju agrarnega vprašanja. Agrarna revolucija je bila od volje boljševikov in proletariata povsem neodvisno dejstvo. Kmetje bi si v vsakem primeru razdelili zemljo, ko bi sledili svojim elementarnim razrednim interesom. Če bi se boljševiki temu elementarnemu gibanju uprli, bi jih odpihnilo, kakor je odpihnilo menjševike in esere. Pravilna zastavitev agrarnega vprašanja se torej ne glasi: ali je boljševiška agrarna reforma socialistična ali je vsaj ukrep, ki kaže v smer socializma? Temveč se glasi: ali so se v tedanjem položaju, ko se je revolucionarno gibanje razvijalo k odločilni točki, morale združiti vse elementarne sile razpadajoče buržoazne družbe proti buržoaziji, ki se je organizirala za kontra-revolucijo? (Vseeno je, ali so bile »čiste« proletarske ali malomeščanske, vseeno je, ali so se gibale v smeri socializma.) Toda do elementarnega gibanja kmetov, ki si je prizadevalo za razdelitev zemlje, je bilo treba zavzeti stališče. To stališče pa je bilo lahko le jasen in nedvoumen da ali ne. Postaviti se je bilo treba ali na čelo tega gibanja ali pa ga z orožjem zatreti, kar bi pomenilo neogibno postati ujetnik buržoazije, ki je bila tu nujno vpletena, kakor se je dejansko zgodilo menjševikom in eserom. Na postopen »odklon« tega gibanja k »socializmu« v tem trenutku ni bilo misliti. To se je moglo in moralo poskušati pozneje. Koliko so ti poskusi resnično propadli (pri tem, da po mojem ta dejanja nikakor niso še zaključena; imamo »ponesrečene poskuse«, ki v poznejših kontekstih le obrodijo sadove) in kateri so vzroki za te neuspehe, ne spada sem. Kajti tu razpravljamo o odločitvi boljševikov v trenutku prevzema oblasti. In tu moramo ugotoviti, da boljševiki niso mogli izbirati med agrarno reformo, ki je usmerjena v socializem, in med reformo, ki vodi stran od njega, temveč je bila samo ta izbira: *ali mobilizirati sproščeno energijo elementarne kmečke vstaje za proletarsko revolucijo ali pa — nasprotno — dopustiti, da se proletariat brezupno izolira, in s tem kontrarevoluciji pripomoči do zmage.*

Tudi Roza Luxemburg to prizna brez ovinkov: »Kot politični ukrep za utrditev proletarsko-socialistične vlade je bila ta taktika odlična. Imela pa je, žal, tudi drugo plat: to, da si kmetje prilaste zemljo, nima ponavadi pravič skupnega s socialističnim gospodarstvom.« (Str. 82.)³ Ker pa Roza Luxemburg kljub temu na pravilno oceno politične taktike boljševikov naveže svojo kritiko njihovega socialno-ekonomskega delovanja, se že tu pokaže bistvo njene ocene ruske proletarske revolucije: *precenjevanje* njene čisto proletarske narave, torej precenjevanje tako zunanje moči kot notranje jasnosti in zrelosti, ki jo je delavski razred mogel imeti in ki jo je dejansko imel v prvi fazi revolucije. Narobna stran tega precenjevanja pa je *podcenjevanje* pomena neproletarskih elementov v revoluciji, tako podcenjevanje neproletarskih elementov *zunaj* razreda kakor tudi podcenjevanje moči teh ideologij *znotraj* samega proletariata. In ta napačna ocena resničnih gonilnih sil jo pripelje do odločilne točke njenega napačnega stališča: do *podcenjevanja vloge partije* v revoluciji, do podcenjevanja zavestno-političnega delovanja nasproti elementarni nujnosti ekonomskega razvoja.

² Roza Luxemburg, *Izbrani spisi*. »K ruski revoluciji«, str. 755.

³ »K ruski revoluciji«, str. 754.

2.

Ta načelna zaostritev se kakšnemu bralcu nemara zdi še pretirana. Če želimo doseči, da bo vpogled v njegovo stvarno pravilnost bolj jasen, se moramo lotiti posameznih vprašanj brošure. Stališče Roze Luxemburg o nacionalnem vprašanju v ruski revoluciji vodi nazaj h kritičnim razpravam v vojnem času, k Juniusovi brošuri in k Leninovi kritiki te brošure.

Teza, ki jo je Lenin (ne samo ob Juniusovi brošuri, kjer je bila najbolj jasno in pregnantno izrečena) vedno trdovratno napadal, se glasi: »V dobi tega razbrzdanega imperializma ne more biti več nacionalnih vojn.«⁴ Morda se zdi, da je tukaj govor kratko malo o nekem teoretskem nasprotju. Kajti Lenin in Junius sta bila o značaju imperialistične vojne popolnoma soglasna. Soglašala sta tudi o tem, da se celo tisti posamezni momenti vojne, ki bi — izolirano gledano — bili nacionalne vojne, morajo zaradi svoje povezanosti s celotnim imperialističnim kompleksom vseskoz oceniti kot imperialistični pojavi. (Srbija in pravilno ravnanje srbskih tovarišev.) Stvarno-praktično vzeto pa se tukaj takoj pojavijo najbolj pomembna vprašanja. Prvič, obstoji razvoj, v katerem so nacionalne vojne spet možne, ki resda niso verjetne, niso pa izključene. Njihov začetek je odvisen od hitrosti prehoda iz faze imperialističnih vojn v fazo državljanske vojne. Napačno je torej posploševati imperialistični položaj sedanjosti tako daleč, da se sploh opreka možnost nacionalnih vojn, ker bi se socialistični politik lahko znašel v položaju, v katerem bi (iz zvestobe načelom) deloval reakcionarno. Drugič, vstaje kolonialnih in polkolonialnih ljudstev so nujno nacionalne vojne, ki jih morajo revolucionarne partije povsod podpirati; če bi bile do njih ravnodušne, bi bilo to naravnost kontrarevolucionarno. (Serratijevo vedenje ob Kemalovem vprašanju.) Tretjič, ne smemo pozabiti, da so ne samo v malomeščanskih slojih (ki v določenih razmerah lahko podprejo revolucijo), temveč tudi v samem proletariatu, posebej še v proletariatu podjarmljenih narodov, ostale žive nacionalistične ideologije. Njihove dozvetnosti za resnični internacionalizem ne moremo prebuditi z miselno-utopično anticipacijo prihodnjega, socialističnega stanja, v katerem ne bo več nacionalnega vprašanja, temveč samo s *praktičnim dokazom, da je zmagojuči proletariati zatiralskega naroda tja do zadnjih konsekvenc, do popolne pravice do samoodločbe »vključno z državno odcepitvijo«, pretrgal imperialistične zatiralske tendence.* Vsekakor pa mora nasproti paroli proletariata o zatiranem narodu kot dopolnilo stati parola o skupni povezanosti, federaciji. Samo obe paroli *skupaj* lahko pomagata proletariatu, da prebrodi ideološko predhodno krizo, ker se z golim dejstvom, da je zmagal, še ni rešil svoje zastrupljenosti s kapitalističnonacionalističnimi ideologijami. Pokazalo se je, da je bila politika boljševikov glede tega vprašanja pravilna, kljub neuspehom v letu 1918. Kajti tudi brez parole o polni pravici do samoodločbe bi Sovjetska Rusija po Brest-Litovsku zgubila mejne države in Ukrajino. Brez te politike pa ne bi ponovno dobila niti Ukrajine niti kavkaških republik.

Kritiko Roze Luxemburg je tukaj ovrгла sama zgodovina. Mi pa se sploh ne bi tako izčrpno ukvarjali s tem vprašanjem, katerega teorijo je ovrigel že Lenin v kritiki Juniusove brošure (*Proti toku*), če ne bi ob tem vprašanju prišlo na dan isto razumevanje narave proletarske revolucije, ki smo ga že analizirali ob agrarnem vprašanju. Roza Luxemburg tudi tukaj spregleda od

⁴ Rosa Luxemburg, »Leitsätze über Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie«, These 5, Futurus Verlag, str. 105.

usode izsiljeno izbiro med ne »čisto« socialističnimi nujnostmi, pred katere je na začetku postavljena proletarska revolucija. Spregleda nujnost, da revolucionarna partija proletariata mobilizira vse (v danem trenutku) revolucionarne sile in da tako vzpostavi jasno in čim močnejšo fronto revolucije proti kontra-revoluciji (za trenutek, ko se merijo sile). Dnevnim zahtevam vedno zoperstavlja načela prihodnjih stadijev revolucije. To stališče je temelj za odločilna izvajanja te brošure: o oblasti in demokraciji, o sistemu sovjetov in partiji. Gre za to, da te nazore spoznamo v njihovem pravem bistvu.

281

3.

V tem spisu se Roza Luxemburg pridruži tistim, ki odločno kritizirajo razpustitev ustavodajne skupščine, vzpostavitev sistema sovjetov, odvzem pravic buržoaziji, pomanjkanje »svobode«, uporabo nasilja itn. Naša naloga je pokazati, katera so tista temeljna stališča, ki so Roza Luxemburg — zmerom neprekosljivo oznanjevalko, nepozabno učiteljico in voditeljico revolucionarnega marksizma — pripeljala do tako ostrega nasprotovanja revolucionarni politiki boljševikov. Najpomembnejše momente za presojo položaja sem že nakazal. Storit moramo naslednji korak v spis Roze Luxemburg, da bi prišli do točke, iz katere konsekventno izhajajo njeni nazori.

To je preценjevanje *organske narave* zgodovinskega razvoja. Roza Luxemburg je v nasprotju z Bernsteinom pravilno pojasnila neutemeljenost ideje o mirnem »vračanju« v socializem. Prepričljivo je dokazala dialektiko razvoja, nenehno stopnjevanje notranjih protislovij kapitalističnega sistema, in to ne samo čisto ekonomsko, temveč tudi v razmerju med ekonomijo in politiko. Tako na nekem mestu jasno formulira: »Produkcijski odnosi kapitalistične družbe se bolj in bolj približujejo socialističnim, njihovi politični in pravni odnosi pa postavljajo med kapitalistično in socialistično družbo vedno višji zid.«⁵ Iz samih razvojnih tendenc družbe je dokazana nujnost nasilne, revolucionarne spremembe. Vsekakor je že tu kal nazora, da bi morala revolucija zgolj odstraniti »politične« ovire s poti ekonomskega razvoja. Le da so tukaj dialektična protislovja kapitalistične produkcije tako močno osvetljena, da se je v zvezi s tem težko dokopati do takšnih sklepov. Roza Luxemburg tudi ob ruski revoluciji ne zanika nujnosti nasilja nasploh. »Prvi pogoj (socializma) sicer je,« pravi, »vrsta prisilnih ukrepov: proti lastnini itn.« (110),⁶ kot pozneje prizna tudi v Spartkovem programu: »Nasproti sili meščanske protirevolucije je treba postaviti revolucionarno moč proletariata.«⁷

282

Toda vloga nasilja se priznava le za *negativno* plat, za odstranjevanje ovir, nikakor pa ne za samo socialno graditev. Te ni mogoče »oktroirati, vpeljati z ukazi«. »Socialistični družbeni sistem,« pravi, »naj bo in more biti samo zgodovinski produkt, rojen v šoli svojega lastnega izkustva, ki ima prav tako kot organska narava, katere del je navsezdanje, lepo navado, da skupaj z resnično družbeno potrebo stalno proizvaja sredstva za njeno zadovoljitev, da se z nalogo zapiše tudi rešitev.«

Tu se ne želim dolgo zadrževati pri nenavadni nedialektičnosti razmišljanja sicer tako velike dialektičarke Roze Luxemburg. Samo mimogrede omenimo,

⁵ »Soziale Reform oder Revolution?«, Vulkan Verlag 21; »Socialna reforma ali revolucija«, Izbrani spisi, str. 81.

⁶ »K ruski revoluciji«, str. 772.

⁷ »Bericht über den Gründungsparteitag der KPD 53«, »Kaj hoče Spartakova zveza?«, Izbrani spisi, str. 830.

da togo nasprotipostavljanje, mehanska delitev na »pozitivno« in »negativno«, na »rušenje« in »graditev«, revoluciji direktno nasprotuje. Kajti pri revolucionarnih ukrepih proletarske države, posebno takoj po prevzemu oblasti, »pozitivnega« ni mogoče razlikovati od »negativnega« niti pojmovno, kaj šele v praksi. Boj proti buržoaziji, trganje sredstev moči za gospodarski razredni boj iz njenih rok — posebej na začetku revolucije — se ujema s prvimi poskusi organizacije gospodarstva. Samo po sebi se razume, da je treba pozneje te prve poskuse močno korigirati. Dokler bo trajal razredni boj, torej precej dolgo, bodo tudi poznejše organizacijske oblike ohranile »negativno« bojno naravo, to tendenco k rušenju in zatiranju. Naj bodo gospodarske oblike prihodnjih zmagovitih proletarskih revolucij v Evropi še tako različne od ruske, pa se zdi malo verjetno, da bo mogoče povsem in v vsakem pogledu preskočiti etapo »vojnega komunizma« (ki je tudi predmet kritike Roze Luxemburg).

Pravkar navedeno mesto pa izpostavlja tudi določeno metodo, ki je pomembnejša od historične plati problema. Tukaj imamo opraviti s tendenco, ki bi jo morda najustrezneje označili z besedami: *ideološko vraščanje v socializem*. Vem: Roza Luxemburg je bila ena prvih, ki je opozarjala na nasprotno, na krizno naravo prehoda iz kapitalizma v socializem, na to, da se v tem prehodu velikokrat vrača na staro.⁸ Tudi v tem spisu ne manjka takih mest. Če pa kljub temu govorim o omenjeni tendenci, je seveda ne razumem v smislu kakršnega koli oportunitizma, kakor da si je Roza Luxemburg zamišljala revolucije tako, da ekonomski razvoj pripelje proletariat tako daleč, da v trenutku zadostne ideološke zrelosti samo pobere sadež z drevesa tega razvoja, nasilje pa uporabi le za odstranitev »političnih« ovir. Roza Luxemburg se je prav dobro zavedala nujnih vraščanj na staro, korektur in napak revolucijskih obdobj. Njena težnja k precenjevanju organskega elementa v razvoju se kaže zgolj v — dogmatskem — prepričanju, da razvoj »skupaj z resnično družbeno potrebo zmeraj ustvarja sredstva za njeno zadovoljevanje, da se k nalogi zapiše tudi rešitev«.

To *precenjevanje spontanih, elementarnih sil revolucije*, posebej znotraj razreda, ki je zgodovinsko poklican, da jo vodi, določa njen odnos do ustavodajne skupščine. Leninu in Trockemu očita »shematsko, togo razumevanje« (100—101),⁹ ker sta iz sestave ustavodajne skupščine sklepala, da je kot organ proletarske revolucije neuporabna. Vzklikne: »Kako drugačne so zgodovinske izkušnje! Te nam, nasprotno, kažejo, da življenjski fluid ljudskega razpoloženja nenehno obliva predstavniška telesa, pronica vanje in jih usmerja. (101)«¹⁰ In res se na nekem prejšnjem mestu (78—79)¹¹ sklicuje na izkušnje angleških in francoskih revolucij glede sprememb parlamentarnih teles. Ugotovitev dejstva je popolnoma pravilna, le da Roza Luxemburg ne poudari dovolj ostro, da so te »spremembe« v svojem bistvu presneto podobne razpustu ustavodajne skupščine. Revolucionarne organizacije najbolj naprednih elementov takratnih revolucij (»vojaški sveti« angleške armade, pariške sekcije itn.) so namreč iz *parlamentarnih teles vedno odstranjevale zaviralne elemente* in jih tako prilagajale stanju revolucije. Taka preoblikovanja so v *meščanski revoluciji* pomenila zvečine le premike *znotraj* borbene organa meščanskega razreda, parlamenta. Ob tem je zelo pomembno opozoriti, kako močno se je v veliki fran-

⁸ »Soziale Reform oder Revolution?«, str. 47; »Socialna reforma ali revolucija?«, str. 116.

⁹ »K ruski revoluciji«, str. 765—766.

¹⁰ Ibid., str. 766.

¹¹ Ibid., str. 751—752.

284

coski revoluciji, v primerjavi z angleško, povečal vpliv neparlamentarnih (polproletarskih) elementov. Ruska revolucija leta 1917 prinese — prek etap 1871 in 1905 — *preskok kvantitativnih stopnjevanj v kvaliteto*. Sovjeti, organizacije tistih elementov revolucije, ki so najbolj zavestno poganjali naprej, se tokrat niso zadovoljili s tem, da bi ustavodajno skupščino »očistili« vseh drugih partij razen boljševikov in levih eserov (čemur Roza Luxemburg na podlagi svojih lastnih analiz ne bi smela ugovarjati), temveč so se sami postavili na njihovo mesto. Iz proletarskih (in polproletarskih) organov za nadzor in nadaljnji razvoj meščanske revolucije so nastale vladajoče bojne organizacije zmagovitega proletariata.

4.

Roza Luxemburg se najodločneje upira, da bi sodelovala v tem »skoku«. To pa ne le zato, ker zelo podcenjuje pretrgano, nasilno, »neorgansko« naravo tistih prejšnjih sprememb parlamentarnih teles, temveč zato, *ker ne prizna oblike sovjetov kot vladajoče oblike boja v prehodnem obdobju, kot bojne oblike za izbojevanje predpostavk socializma*. V sovjetih namreč videva »vrhno stavbo« tiste epohe socialnega in ekonomskega razvoja, v kateri je preobrazba v socializem večinoma že končana. »To je neuskklajenost, ki kvalificira volilno pravico kot utopičen, od družbene stvarnosti odtrgan plod domišljije. In prav zato tudi ni resno sredstvo diktature proletariata. Anahronizem, prehitevanje pravnega položaja, ki je umesten v že izoblikovani socialistični gospodarski bazi, ne pa v prehodnem obdobju proletarske diktature.« (106)¹²

285

Tu se Roza Luxemburg, neustrahno dosledna, tudi kadar se moti, dotika enega najpomembnejših vprašanj teoretske presoje prehodnega obdobja. Gre za vlogo, ki pripada državi (sovjetom kot obliki države zmagovitega proletariata) pri ekonomskosocialnem preoblikovanju družbe. Gre tukaj le za to, da naj proletarska država, njeno pravo itn. za nazaj sankcionirajo in zaščitijo družbeno stanje, ki so ga proizvedle ekonomske gonilne sile, delujoče onstran zavesti oziroma takšne, ki se v najboljšem primeru zrcalijo v neki »napačni zavesti«, ali pa naj tej organizacijski obliki proletariata pripade funkcija *zavestnega določanja* gospodarske graditve v prehodnem obdobju? Marxova postavka iz *Kritike gothskega programa*, da »pravo ne more biti nikoli bolj razvito od ekonomskega položaja družbe«, seveda ostaja popolnoma veljavno. Iz tega pa ne izhaja, da sta *socialna funkcija proletariata države* in s tem njen položaj v celotnem sistemu proletarske družbe *enaka funkciji meščanske države v meščanski družbi*. V nekem pismu Konradu Schmidtu je Engels¹³ označil to funkcijo bistveno negativno. Država lahko obstoječi ekonomski razvoj pospešuje, lahko deluje proti njemu, lahko mu »zapira določene poti in mu odpira druge«. »Jasno pa je,« doda Engels, »da politična moč v 2. in 3. primeru lahko povzroči veliko škodo ekonomskemu razvoju in pripelje do množičnega razmetavanja sil in tvarin.« Vprašajmo se torej, ali sta ekonomska in socialna funkcija proletarske države enaki funkciji meščanske države? Ali lahko v najboljšem primeru le pospešuje ali zavira ekonomski razvoj, ki je od nje odvisen (*tj. v razmerju do nje primaren*)? Jasno je, da je od odgovora na to vprašanje odvisen odgovor na očitke Roze Luxemburg boljševikom. Če je pritrديلen, ima Roza Luxemburg prav: proletarska država (sistem sovjetov)

¹² Ibid., str. 769.¹³ »Dokumente des Sozialismus« II. str. 67—68.

lahko nastane samo kot ideološka »vrhnja stavba« *po izvedenem* ekonomsko-socialnem prevratu in *zaradi* njega.

Povsem drugačen pa je dejanski položaj, če si ogledamo funkcijo proletarske države pri polaganju temeljev za socialistično, torej za zavestno organizacijo gospodarstva. Nihče (najmanj pa KPR) ne misli, da je socializem mogoče preprosto »dekretirati«. Temelji kapitalističnega načina produkcije in z njimi njegova »naravnozakonita nujnost«, ki se neizprosno izvršuje, niso odstranjeni s sveta s tem, da je proletarijat prevzel oblast, niti s tem, da je institucionalno izpeljana še tako daljnosežna socializacija produkcijskih sredstev. Odstranitve teh temeljev, njihove zamenjave z zavestno organiziranim socialističnim načinom gospodarstva, ne smemo dojemati le kot nekega dolgotrajnega procesa, marveč predvsem kot zavestno voden, žilav boj. Korak za korakom si moramo *priporiti tla nasproti »nujnosti«*. Vsako precenjevanje zrelosti razmer, moči proletariata, vsako podcenjevanje moči nasprotnih sil se grenko maščujeta v obliki kriz, nazadovanj gospodarskih tokov, ki neizogibno padajo pod izhodiščno raven. Prav tako bi se motili, če bi iz omejene moči proletariata in iz omenjeni možnosti sklepali, da zavestno upravlja gospodarstvo, sklepali, da se bo »ekonomika« socializma izvajala tako rekoč sama od sebe — kakor v kapitalizmu — s »slepo zakonitostjo« svojih gonilnih sil. »Engels nikakor ne misli,« pravi Lenin,¹⁴ ko razlaga njegovo pismo Kautskemu z dne 12. septembra 1891, »da bi ‚ekonomsko‘ samo od sebe neposredno spravilo s poti vse težave... Prilagoditev politike ekonomiki nastopa neizogibno, toda ne naenkrat, tudi ne preprosto, gladko in neposredno.« Zavestno, organizirano uravnavanje gospodarske ureditve se lahko izvaja le zavestno, organ tega izvajanja pa je prav proletarska država, sistem sovjetov. Sovjeti so torej dejansko »anticipacija pravnega položaja« poznejše faze razredne razslojenosti, vendar niso utopija, ki visi v praznem, temveč, nasprotno, *edino sredstvo, ki je sposobno, da nekoč ta anticipirani položaj dejansko obudi v življenje*. Kajti »sam od sebe«, po naravni zakonitosti ekonomskega razvoja, se socializem nikoli ne bi udejanjil. Naravna zakonitost vodi kapitalizem res v zadnjo krizo, vendar bi na koncu *njegove* poti prišlo do uničenja celotne civilizacije, do novega barbarstva.

To je ravno najgloblja razlika med meščanskimi in proletarskimi revolucijami. Da meščanske revolucije bleščeče drviyo naprej, socialno temelji na tem, da te revolucije v družbi, katere fevdalno-absolutistično strukturo *je že močno spodkopal kapitalizem, ki je bil zelo razvit, povlečejo konsekvence politične, državne, pravne itn., že skoraj dokončanega ekonomsko-socialnega razvoja*. Resnično revolucionarni element pa je ekonomska sprememba fevdalnega produkcijskega načina v kapitalistični, tako da je teoretsko povsem mogoče, da *ta* razvoj poteka brez meščanske revolucije, brez političnega prevrata, ki ga vodi revolucionarna buržoazija, tisti elementi fevdalno-absolutistične vrhnje stavbe, ki jih »revolucije od zgoraj« niso odstranile, pa se v obdobju že povsem razvitega kapitalizma »sami od sebe« zlomijo. (Tej shemi delno ustreza nemški razvoj.)

Vsekakor si proletarske revolucije ne moremo zamisliti brez ekonomskih predpostavk in vnaprejšnjih pogojev, ki jih je v naročju kapitalistične družbe že proizvedla kapitalistična produkcija. Velikanska razlika med obema razvojnima tipoma pa je v tem, da *se je kapitalizem kot način gospodarstva razvil že znotraj fevdalizma, ko ga je hkrati razkrojil*. Fantastična utopija pa bi bila

¹⁴ Lenin-Zinovjev: *Gegen den Strom*, str. 409.

predstavljati si, da lahko znotraj kapitalizma nastane nekaj, kar ne bi kazalo v smer socializma, in sicer z ene strani *objektivno-ekonomske predpostavke njegove možnosti*, ki se šele po padcu in zaradi padca kapitalizma lahko *spremenijo* v resnične elemente socialističnega produkcijskega načina, z druge strani pa razvoj proletariata kot razreda. Pomislimo le na razvoj, skozi katerega sta šla manufaktura in kapitalistični zakupniški sistem še v fevdalni družbeni ureditvi. Za njun svobodni razvoj je treba odstraniti le pravne pregrade. Koncentracija v kartele, truste itn. pa je nujna predpostavka za spremembo kapitalističnega produkcijskega načina v socialistični, vendar pa se celo najbolj razvita kapitalistična koncentracija tudi ekonomsko razlikuje od socialistične organizacije in se ne bo niti »sama od sebe« niti po pravni poti spremenila v socialistično organizacijo v okviru kapitalistične družbe. Tragični neuspeh vseh »poskusov socializacije« v Nemčiji nam to zares dokazuje dovolj jasno.

Da gre po padcu kapitalizma za *dolgotrajen in boleč proces* v tej smeri, ne oporeka temu nasprotju. Prav nasprotno. Povsem nedialektično in nehistorično bi mislili, če bi iz ugotovitve, da je socializem mogoče uresničiti samo kot *zavestno spremembo celotne družbe*, zahtevali, da se mora to zgoditi na mah, ne pa v procesu. Ta proces pa je v primerjavi s spreminjanjem fevdalne družbe v meščansko *kvalitativno* različen. Prav ta kvalitativna različnost se najjasneje kaže v kvalitativno različni funkciji, ki jo ima v revoluciji država, ki, kakor pravi Engels, »ni več država v pravnem pomenu«; kaže se v kvalitativno različnem odnosu politike do ekonomije. Že sama zavest o državi v proletarski revoluciji v nasprotju z njeno ideološko preobleko v meščanski revoluciji, *anticipirajoča*, prevratniška zavest proletariata v nasprotju do spoznanja buržoazije, ki je nujno post festum, močno poudarjajo to nasprotje. Roza Luxemburg to spregleda, ko kritizira zamenjavo ustavodajne skupščine s sovjeti: *proletarsko revolucijo si predstavlja v strukturnih oblikah meščanskih revolucij*.

5.

To ostro nasprotipostavljanje »organske« in dialektičnorevolucionarne presoje položaja nas lahko še bolj približa razmišljanju Roze Luxemburg: problemu vloge partije v revoluciji, s tem pa stališču o boljševiški konceptiji partije in o njenih taktičnih in organizacijskih posledicah.

Nasprotje Lenin — Luxemburg je že precej staro. Znano je, da se je Roza Luxemburg med prvim organizacijskim sporom med menjševiki in boljševiki izrekla proti boljševikom. Njuno nasprotovanje ni bilo političnotaktično, temveč čisto organizacijsko. V skoraj vseh vprašanih taktike (množična stavka, ocena revolucije l. 1905, imperializem, boj proti bližajoči se svetovni vojni itn.) so se Roza Luxemburg in boljševiki zmeraj strinjali. V Stuttgartu je ravno ob vprašanju odločilne resolucije o vojni zagovarjala boljševike. Pa vendar je to nasprotje veliko manj epizodično, kot je videti na podlagi toliko političnotaktičnih strinjanj; po drugi strani pa tudi ne moremo sklepati o strogi ločitvi poti. Nasprotje med Leninom in Rozo Luxemburg je bilo torej v tem: ali bo boj proti oportunistu, o katerem sta politično in načelno soglašala, *duhovni* boj *znotraj* revolucionarne partije proletariata ali pa naj se boj odloči na področju *organizacije*? Roza Luxemburg nasprotuje zadnjemu stališču. Prvič zato, ker se ji zdi centralni pomen, ki ga boljševiki pripisujejo organi-

zacijskim vprašanjem kot jamstvu za revolucionarni duh delavskega gibanja, pretiran, po njenem moramo, prav narobe, resnično revolucionarno načelo iskati samo v elementarni spontanosti množice. Nasproti tej imajo centralne partijske organizacije vedno konservativno, zavirajočo funkcijo. Misli,¹⁵ da bi bila pri resnično izpeljani revoluciji »razprtija med napadajočo množico in oklevajočo socialnodemokracijo« še večja. Drugič, *sámo* organizacijsko formo ima za nekaj izraslega, ne pa »izdelanega«. »V socialnodemokratskem gibanju je tudi organizacija ... zgodovinski proizvod razrednega boja, ki mu socialna demokracija vnese le politično zavest.«¹⁶ To pojmovanje izvira iz njenega *celotnega pojmovanja pričakovanega poteka revolucionarnega gibanja*; s praktičnimi posledicami tega pojmovanja smo se srečali že ob kritiki boljševiske agrarne reforme in ob geslu o pravici do samoodločbe. Roza Luxemburg pravi: »Načela, da je socialna demokracija razredna predstavnica proletariata, hkrati pa predstavnica vseh naprednih družbenih interesov in vseh zatiranih žrtev meščanskega družbenega reda, ne moremo pojmovati preprosto v tem smislu, da so v programu socialne demokracije idealno povezani vsi ti interesi. To postane v obliki zgodovinskega razvojnega procesa, skozi katerega postane socialna demokracija tudi kot *politična partija* postopoma pribežališče najrazličnejših nezadovoljnih elementov, tako da resnično postane partija ljudstva proti neznatni manjšini vladajoče buržoazije.«¹⁷ Potemtakem je razvidno, da po mnenju Roze Luxemburg fronte revolucije in kontrarevolucije »organ-sko« postopno nastanejo (še preden postane revolucija aktualna), *partija pa postane organizacijska točka, kjer se združujejo vsi sloji, ki jih je razvoj aktiviral proti buržoaziji*. Gre le za to, da se pri tem razredni boj ne razvedeni, da se ne pomalomeščani. Pri tem more in mora pomagati tudi organizacijska centralizacija. Vendar pa zgolj v tem smislu, da je samo zunanje sredstvo moči za uresničevanje vpliva stvarno navzoče revolucionarne proletarske večine v partiji.«¹⁸

Roza Luxemburg torej izhaja na eni strani s stališča, da bo delavski razred stopil strnjeno, enotnorevolucionarno v revolucijo, ne da bi ga zastupile demokratične iluzije meščanske družbe in ga speljale na kriva pota,¹⁹ na drugi strani se dozdeva, da domneva, da se bodo tisti malomeščanski sloji meščanske družbe, ki jim je revolucionarna zaostritev gospodarskega položaja življenjsko ogrozila socialni obstoj, tudi partijsko in organizacijsko združili z bojujočim se proletariatom. Če je ta domneva pravilna, potem je enoumen sklep, da je treba boljševisko koncepcijo partije zavrnil, saj se politično opira prav na spoznanje, da mora proletariatska resda izpeljati revolucijo v *povezavi*, toda ne v organizacijski enotnosti z drugimi sloji, ki se borijo proti buržoaziji, in da bodo pri tem nujno prišli v *nasprotje z določenimi proletarskimi sloji*, ki se z buržoazijo borijo proti revolucionarnemu proletariatu. Ne smemo pa pozabiti, da vzrok prvega razkola z menjševiki ni samo vprašanje statuta organizacije, temveč tudi problem zveze z »napredno« buržoazijo (kar je praktično pomenilo tudi pustitev revolucionarnega kmečkenga gibanja), problem koalicije z njo pri izvedbi in varovanju meščanske revolucije.

Tu postaja jasno, zakaj je Roza Luxemburg morala iti *pri ocenjevanju nevarnosti oportunitizma in zato tudi pri metodi boja proti njemu po drugi poti*,

¹⁵ »Neue Zeit«, zv. 2, str. 491.

¹⁶ Ibid., str. 486 (podčrtal Lukács).

¹⁷ Ibid., str. 533–534.

¹⁸ Ibid., str. 534.

¹⁹ »Massenstreik«, Zweite Auflage, str. 51; »Množična stavka . . .«, *Izbrani spisi*, str. 368.

čprav se je v vseh političnotaktičnih vprašanjih bojevala skupaj z boljševiki proti njihovim oportunističnim nasprotnikom, čeprav je bila zmeraj ne le najbolj prodorna in najbolj goreča, ampak tudi najgloblja in najradikalnejša razkrinkovalka vsakršnega oportunizma. Kajti če pojmuje boj proti oportunizmu izključno kot duhovni boj *znotraj* partije, ga je treba seveda tako voditi, da je težišče na prepričevanju privrženecv oportunistov, na pridobivanju večine *znotraj* partije. Naravno je, da s tem boj proti oportunizmu razpade na *vrsto izoliranih posameznih bojev*, pri čemer je včerajšnji zaveznik lahko današnji nasprotnik in narobe. Boj *proti oportunizmu kot smeri* se pri tem ne more izkristalizirati: teren »duhovnih bojev« se spreminja od vprašanja do vprašanja, z njim pa se spreminja tudi sestava bojujočih se skupin. (Kautsky v boju proti Bernsteinu in v debati o množični stavki; Pannekoek v tej debati in v sporu ob vprašanju akumulacije; Lenschovo stališče ob tem vprašanju in njegovo obnašanje v vojni itn.) Ta neorganizirani razvoj seveda ni bil zmožen povsem preprečiti nastanka desnice, centra in leve v partijah zunaj Rusije. Zgolj naključna narava teh zvez je preprečila duhovno in organizacijsko (torej partijsko) jasno obdelati ta nasprotja in je zato nujno privedla do povsem napačnih grupacij, ki pa so, ko so se organizacijsko utrdile, postale pomembne ovire pri razčiščevanju znotraj delavskega razreda. (Ströbel v skupini »Internacionala«; »pacifizem« kot moment ločitve od desnice; Bernstein v U. S. P.; Serrati v Zimmerwaldu; Klara Zetkin na Internacionalni konferenci žena.) Te nevarnosti je še stopnjevalo to, da se je — ker je bil partijski aparat v srednji in zahodni Evropi zvečinoma v rokah desnice in centra — neorganizirani, samo duhovni boj proti oportunizmu zlahka in pogosto spreminjal v boj proti obliki partije nasploh. (Pannekoek, Rühle itn.)

Pri novi debati med Leninom in Luxemburgovo in neposredno po njej te nevarnosti seveda niso bile jasne, vsaj za tiste ne, ki niso imeli možnosti, da izkušnje iz prve ruske revolucije kritično pregledajo. Da pa je Roza Luxemburg, ena od najboljših poznavalk ruskih razmer, tu v bistvu zagovarjala stališče neruske leve, ki se je večinoma rekrutirala iz tistega radikalnega sloja delavskega gibanja, ki ni imel nikakršnega praktičnega revolucionarnega izkustva, lahko razumemo le iz njenega celotnega »organskega« nazora. Iz povedanega postane jasno, zakaj v svoji sicer mojstrski analizi množičnih stavk prve ruske revolucije sploh ne govori o vlogi menjševikov v političnih gibanjih tistih let. Pri tem je vselej jasno sprevidela političnotaktične nevarnosti vsakršnega oportunističnega ravnanja in se togotno borila proti njemu. Menila pa je, da bi s takšnimi odkloni na desno nekako spontano moral opraviti in tudi bo opravil »organski« razvoj delavskega gibanja. Zato svoj borbeni članek proti Leninu končuje z besedami: »Končno pa, povejmo si odkrito, da so napačne, ki jih zgreši resnično revolucionarno delavsko gibanje, zgodovinsko neprimerno bolj plodne in vredne več kot nezmotljivost najboljšega centralnega komiteja.«²⁰

6.

Z izbruhom svetovne vojne, z aktualnostjo državljanske vojne je to tedaj »teoretično« vprašanje postalo žgoče praktično vprašanje. *Problem organizacije se je naenkrat spremenil v taktičnopolitični problem*. Problem menjševizma je postal usodno vprašanje proletarske revolucije. Zmage imperialistične

²⁰ »Organizacijska vprašanja Ruske socialne demokracije«, *Izbrani spisi*, str. 269.

buržoazije, ki jo je l. 1914, v dnevih mobilizacije, brez odpora dosegla nad celotno II. internacionalo, in možnosti, da svojo zmago v vojnem času razširi in utrdi, ni bilo mogoče razumeti in oceniti kot »nesrečo« ali kot golo posledico »izdaje« itn. Če si revolucionarni delavski razred hoče opomoči od poraza, če ga hoče izkoristiti za temelj prihodnjih zmagujočih bojov, *tedaj postane nujno doumeti to izneverjanje, to »izdajo« v okviru zgodovine delavskega gibanja: spoznati, kako socialšovinizem, pacifizem itn. konsekvntno podaljšujejo oportunistem kot smer.*

To spoznanje je ena pomembnejših pridobitev Leninovega delovanja med vojno. V svoji kritiki Juniusove brošure vztraja prav pri tej točki: pri tem, da z oportunistom kot smerjo niso obračunali. Seveda je bilo v Juniusovi brošuri in pred njo v »Internacionali« veliko *teoretsko pravilne polemike* proti izdajalski desnici in omahljivemu centru nemškega delavskega gibanja. Vendar je ta polemika ostala teoretskopropagandna, ne pa oganizatorska, ker jo je še vedno navdihovala vera, da gre preprosto za »različna mnenja« *znotraj* revolucionarne partije proletariata. Organizacijska zahteva glavnih tez Juniusove brošure, je, da se ustanovi nova internacionala (teze 10—12). Ta zahteva pa visi v zraku, ker manjkajo duhovne in organizacijske poti za njeno uresničenje.

Za ves revolucionarni proletariats se tu organizacijski problem sprevrže v politični. Odpoved vseh delavskih partij ob svetovni vojni moramo dojeti kot svetovnozgodovinsko dejstvo, torej kot nujno posledico zgodovine delavskega gibanja. Dejstvo, da se vplivni vodilni sloj delavskih partij skoraj brez izjeme odkrito postavlja na stran buržoazije, drugi del pa se z njo naskrivaj povezuje — *in da lahko oba duhovno in organizacijsko obdržita pod svojim vodstvom odločilne sloje proletariata, to dejstvo mora postati izhodiščna točka pri ocenjevanju položaja in nalog revolucionarne delavske partije.* Jasno je treba spoznati, da bo pri dveh frontah državljanske vojne, ki se postopoma oblikujeta, sprva proletariats šel v boj razcepljen in notranje razdvojen. Te razdvojenosti ne moremo odstraniti v diskusijah. Jalovo je upanje, da bi se postopno tudi vodilni sloji mogli »prepričati« o pravilnosti revolucionarnih pogledov, da bo moglo delavsko gibanje svojo revolucionarno enotnost vzpostaviti organsko, »od znotraj«. Nastane problem: kako se lahko ogromna množica proletariata — ki je *instinktivno* revolucionarna, *ni pa* še prišla do jasne zavesti — reši takega vodstva. Jasno je, da ravno »organsko«-teoretska narava obračunavanja z menjševiki dopušča in prikriva pred proletariatom dejstvo, da menjševiki v odločilni uri stojijo na strani buržoazije. Na državljansko vojno ne moremo misliti prej, preden se *organizacijsko ne zbere* tisti del proletariata, ki se spontano upira takšnemu ravnanju svojih vodij in ki si prizadeva k revolucionarnemu vodstvu, preden se tako nastalim resnično revolucionarnim partijam in grupam ne bo posrečilo s svojimi *dejanji* (za katera so lastne revolucionarne partijske organizacije nujno potrebne) pridobiti zaupanje velikih množic in jih iztrgati oportunističnemu vodstvu, in to kljub trajni, objektivno stopnjujoči se revolucionarnosti celotnega položaja.

Svetovni položaj je — objektivno — nenehno in vedno bolj revolucionaren. Roza Luxemburg je prav v svoji, na veliko škodo revolucionarnega gibanja ne dovolj znani in ne dovolj ovrednoteni klasični knjigi *Akumulacija kapitala*, dala teoretski temelj za spoznanje — objektivnega — revolucionarnega bistva položaja. Prav njena razlaga, da kapitalistični razvoj pomeni razpad tistih slojev, ki niso ne kapitalisti ne delavci, *ponuja socialnoekonomsko teorijo za*

294 *revolucionarno taktiko boljševikov proti neproletarskim slojem delovnih ljudi.* Ta razlaga kaže, da mora s približevanjem razvoja tisti točki, kjer se kapitalizem dovršuje, ta proces razkranjanja dobivati vedno bolj silovite oblike. Vedno večji sloji se ločujejo od — navidezno — trdne zgradbe meščanske družbe, v buržoazne vrste vnašajo zmedo, izzivajo gibanja, ki (čeprav sama na sebi niso namerjena k socializmu) lahko s silovitostjo svojega udarca zelo pospešijo predpostavko socializma: padec buržoazije.

V tem položaju, ko se meščanska družba vedno bolj razkraja, ko žene proletarijat — naj to hoče ali ne — k revoluciji, *so menjševiki odkrito ali naskrivaj prešli v buržoazni tabor*, so v sovražni fronti proti revolucionarnemu proletariatu in drugim slojem (eventualno narodom), ki se instinktivno upirajo. S tem spoznanjem pa se *v sebi zlomi koncepcija Roze Luxemburg o poteku revolucije*, na katero se konsekventno navezuje njeno nasprotovanje organizacijski obliki boljševikov. Nujnih sklepov tega spoznanja, za katere je sama Roza Luxemburg položila najgloblji ekonomski temelj v *Akumulaciji kapitala* in ki jih je na nekaterih mestih Juniusove brošure (kot je poudaril tudi Lenin) skorajda jasno formulirala, v svoji kritiki ruske revolucije še ni potegnila. Zdi se, da je tudi leta 1918, po izkušnjah prvega razdobja ruske revolucije, imela do menjševiškega problema še vedno isto stališče.

7.

To pojasnjuje, zakaj je proti boljševikom zagovarjala »pravico do svobode«. »Svoboda,« pravi, »je vedno svoboda za tiste, ki drugače mislijo« (109);²¹ torej svoboda za druge »tokove« delavskega gibanja, za menjševike in esere. Jasno je, da Roza Luxemburg nikdar ni bila banalna zagovornica demokracije »nasploh«. Njeno stališče je tudi ob tem vprašanju samo konsekventna posledica njene napačne ocene razvrščanja sil v aktualnem stanju revolucije. Kajti revolucionarno stališče do tako imenovanih problemov svobode v obdobju diktature proletariata je navsezadnje odvisno od tega: *ali šteje menjševike k sovražnikom revolucije ali pa samo k »smeri« revolucionarjev*, ki imajo v posameznih taktičnih, organizacijskih itn. vprašanjih »drugačno mišljenje«.

295 Vse, kar pove Roza Luxemburg o nujnosti kritike, o javni kontroli, bo podpisal vsak boljševik, Lenin najprej, to poudari tudi Roza Luxemburg. Gre le za to, kako naj se to uresniči, *kako naj »svoboda«* (in vse, kar je z njo povezano) *dobi revolucionarno in ne kontrarevolucionarno funkcijo.* Otto Bauer, eden najbistrejših nasprotnikov boljševikov, je ta problem spoznal dokaj jasno. Bori se proti »nedemokratični« naravi boljševiške državne organizacije, in sicer ne le iz abstraktnih naravnopravnih razlogov kot Kautsky, temveč z utemeljitvijo, da sistem sovjetov ovira »realno« razvrščanje moči razredov v Rusiji, da ovira uveljavljanje kmetov in jih vprega v politični jarem proletariata. S tem ji sam priča — proti svoji volji — za revolucionarno naravo boljševiškega »zatiranja svobode«.

Preceenjevanje organske narave revolucionarnega razvoja sili Rozo Luxemburg v najbolj ostra protislovja s samo seboj. Kot je bil že Spartakov program teoretski temelj za centralistično dlakocepstvo o razliki med »terorjem« in »nasiljem«, za zanikanje prvega in potrditev drugega, tako že v tej brošuri Roze Luxemburg nastopi geslo holandske komunistične partije, ki

²¹ »K ruski revoluciji«, str. 771.

diktaturi partije postavi nasproti diktaturo razreda (115). Seveda: če dva delata isto (posebej še če enako govorita), to ni isto. Vendar se je tudi Roza Luxemburg — prav zato ker se je oddaljila od spoznanja dejanske strukture sil, ki si stoje nasproti — nevarno približala prenapetim utopičnim pričakovanjem, anticipaciji poznejših razvojnih faz, kar je bila usoda pravkar navedenih gesel; tej usodi je v svojem, na žalost tako kratkem, praktičnem delovanju srečno utekla.

Dialektično protislovje socialnodemokratskega gibanja, pravi Roza Luxemburg v svojem članku proti Leninu, je prav v tem, »da tu ljudske množice prvič v zgodovini uveljavijo svojo voljo same in proti vsem vladajočim razredom, morajo pa seči s svojim hotenjem *onkraj* sedanje družbe, čez njo. Po drugi strani pa si množice to hotenje lahko izoblikujejo in utrdijo samo v vsakodnevem boju z obstoječo ureditvijo, torej *samo v okviru te ureditve*. Združitev širokih ljudskih množic s ciljem, ki presega ves obstoječi družbeni red, združitve vsakodnevnega boja z revolucionarnim prevratom, to je *dialektično protislovje* socialnodemokratskega gibanja.«²² V obdobju diktature proletariata pa se to dialektično protislovje nikakor ne ublaži: v svoji *tvarini* se spreminjajo le njegovi členi, okvir akcije in »onstranstvo«. Prav problem svobode in demokracije, ki se je med bojem v okviru buržoazne družbe dozdeval preprost, ker je bila vsaka ped izbojevanega prostora *iztrgana buržoaziji*, se zdaj *dialektično* zaostri. Tudi resnični boj za »svobodo« pod buržoazijo ne poteka premočrtno, čeprav se je seveda taktična linija ciljev, ki jih je postavil proletarijat, vzpenjala premočrtno. Zdaj se mora spremeniti tudi ta naravnost. O kapitalistični demokraciji pravi Lenin, da »razvoj ne napreduje preprosto, naravnost in gladko k čedalje večji demokraciji.«²³ Tako tudi ne more napredovati, saj je socialno bistvo revolucionarnega obdobja ravno v tem, da se razslojevanje razredov nenehno, nenadno in nasilno spreminja zaradi gospodarske krize tako v obdobju, ko se kapitalizem v sebi razkraja, kakor tudi v proletarski družbi, ki se bori za svoj nastanek. Zato je *nenehno prerazporejanje revolucionarne energije za revolucijo življenjskega pomena*. Gre za to, da se — zaradi nadaljnjega razvoja revolucije — z zanesljivo vednostjo, da bo moral splošni položaj svetovnega gospodarstva prej ali slej prignati proletarijat v revolucijo svetovnega merila, resnično izvedejo gospodarski ukrepi v smislu socializma, da se torej, *ne glede na okoliščine, z vsemi sredstvi ohrani državna oblast v rokah proletariata*. Zmagujoči proletarijat ne sme pri tem dogmatično fiksirati niti svoje gospodarske niti svoje ideološke politike. Tako kot mora svobodno manevrirati s svojo gospodarsko politiko (socializacijo, koncesijo itn.) glede na preslojevanje razredov, glede na možnost in nujnost, da pridobi določene sloje delovnih ljudi za diktaturo ali pa jih vsaj nevtralizira, prav tako se proletarijat ne bo vnaprej opredelil ob vprašanju svobode. Oblika in stopnja »svobode« sta v obdobju diktature odvisna od stanja razrednega boja, od moči sovražnika, od stopnje ogroženosti diktature, od zahtev tistih slojev, ki jih mora proletarijat pridobiti, od zrelosti zaveznikov in tistih slojev, ki so pod vplivom proletariata itn. Svoboda je lahko vrednota na sebi (tako kot, denimo, socializacija). *Svoboda mora rabiti vladavini proletariata, in ne narobe*. Uresničiti te, včasih nenadne frontne spremembe je zmožna le revolucionarna partija, kakršni so boljševiki, samo ta je dovolj gibčna, sposobna manevriranja in nepristranskosti presoje dejansko učinkujočih sil, da lahko prek Brest-Li-

²² »Organizacijska vprašanja Ruske socialne demokracije«, *Izbrani spisi*, str. 267.

²³ »Staat und Revolution«, str. 79; *Država in revolucija*, str. 79 (CZ, Ljubljana 1972).

tovska in vojnega komunizma najbolj divjih državljskih vojn napreduje k novi ekonomski politiki in od tod (ob ponovni spremembi položaja moči) do drugih razvrščanj sil — in pri tem zmerom ohrani neokrnjeno bistvo: go-spostvo proletariata.

V tem hitrem menjanju pojavov pa je ostal trden pol: protirevolucionarno stališče drugih »tokov delavskega gibanja«. Od Kornilova do Kronštata teče tu ravna črta. Njihova »kritika« diktature torej ni samokritika proletariata — možnosti zanjo morajo biti med diktaturo institucionalno zagotovljene — temveč razkrojevalne tendence v službi buržoazije. Na njo se po pravici nanašajo besede, ki jih je Engels pisal Beblu: »Dokler proletariat še *potrebuje* državo, je ne potrebuje zaradi svobode, temveč zato, da zatira svoje nasprotnike.«²⁴ Da pa je Roza Luxemburg med nemško revolucijo spremenila svoje tukaj raz-členjene nazore, temelji gotovo na tem, da se je v nekaj mesecih najbolj in-tenzivnega sodoživljanja aktualne revolucije, ki jo je še doživela, prepričala o zmotnosti svoje prejšnje koncepcije revolucije. Predvsem o zmotnosti svojega pojmovanja vloge oportunističnega, načina boja proti njemu in zato graditve in funkcije same revolucionarne partije.

Januar 1922

²⁴ Ibid., str. 57; slov. prev. str. 59.